

В39

2630p

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

ВЕТРОВА Ірина Миколаївна

УДК 37 (73.41)

РОЗВИТОК АЛЬТЕРНАТИВНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У США
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

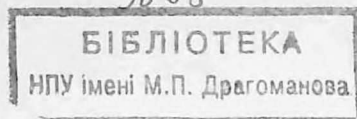
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

НБ НПУ

100207716

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Рівненському інституті слов'янознавства Київського славістичного університету, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, професор
Постоловський Руслан Михайлович,
Рівненський державний гуманітарний університет,
ректор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Жуковський Василь Миколайович,
Національний університет "Острозька академія",
професор кафедри лінгвістики;

кандидат педагогічних наук, доцент
Шутова Марія Олександрівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
доцент кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться 10 квітня 2008 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий " ____ " _____ 2008 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Д.Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Швидкі темпи науково-технічного прогресу та викликані ним складні загрози для людства екологічні і соціальні проблеми створюють об'єктивні передумови для перегляду теоретичних основ і технологій системи масової освіти, яка склалася упродовж історії індустріальної цивілізації. Система освіти України має перейти до якісно нового бачення шляхів навчання молодого покоління, створення умов для виховання громадян демократичного суспільства. Тому подолання репродуктивного стилю навчання та перехід до нової парадигми, яка забезпечує повноцінний особистісно-інтелектуальний розвиток учнів, стали одним із стратегічних напрямів модернізації освіти.

Способом становлення і розвитку нових суспільних освітніх потреб є альтернативна освіта, яка невід'ємно пов'язана з правом вибору, має вирішальне значення не тільки для формування в Україні нової моделі педагогічного простору, а й для становлення міцних основ нової культури, що будуватиметься на принципах справжньої демократії та гуманізму. Особливий науковий і практичний інтерес у цьому контексті викликають, на нашу думку, педагогічні пошуки та здобутки у США, країні, де склалися альтернативні напрями освіти.

Розвиток демократичних процесів в Україні, модернізація системи української освіти потребує ґрунтовного осмислення прогресивних досягнень організації американської системи навчальних закладів, дослідження альтернативної практики навчання, з урахуванням її недоліків та прорахунків, застосовуючи позитивні аспекти діяльності альтернативних освітніх пропозицій.

Концепцію педагогічної альтернативи розглядали російські вчені М.Певзнер, С.Расчотіна. Привертають увагу дослідження зарубіжної педагогіки у працях Н.Воскресенської, Л.Гончарова, А.Джуринського, М.Кларіна, Б.Комаровського, З.Малькової, В.Пилиповського, А.Піскунова, Т.Яркіної, Т.Цирліної та ін. Важливими у контексті дослідження альтернативної освіти є праці з інноваційної діяльності (Л.Вашенко, М.Кларін, В.Сластьонін, Н.Юсуфбекова).

У сучасній вітчизняній педагогіці американська система освіти стала об'єктом дослідницької уваги А.Алексюка, Я.Бельмаз, Р.Беланової, Л.Довгань, В.Жуковського, О.Заболотної, В.Коваленка, Т.Кошманової, О.Лещинського, О.Літвінова, Н.Ничкало, Л.Пуховської, О.Романовського, А.Сбруєвої, Н.Теличко, Н.Чорної, С.Шумаєвої, М.Шутової та ін.

Проте, аналіз праць дослідників з проблем зарубіжної та порівняльної педагогіки, які висвітлюють різні аспекти нетрадиційного педагогічного пошуку свідчить, що на сьогодні недостатньо ґрунтовно досліджена еволюція альтернативних шкіл у США, глибоко не осмислені результати їх діяльності, не приділена увага неоднозначності тлумачення поняття „альтернативна освіта”. Проблема становлення та розвитку альтернативної освіти у США другої половини ХХ ст. ще не була предметом окремого дослідження.

Аналіз розвитку альтернативної освіти на теренах США ширше представлений в американських наукових працях. Важливий внесок у дослідження альтернативної освіти зробили Р.Бар (Bar R.), В.Сміт (Smith V.), М.Фантіні (Fantini M.), Р.Міллер (Miller R.), Р.Морлі (Morley R.), Д.Натан (Nathan J.), М.Рейвід (Raywid M.), У.Папет (Parrett W.), Т.Діл (Deal T.), А.Гаморан (Gamoran R.), Т.Грегорі (Gregory T.), Дж.Мінтц (Mintz J.), Г.Уеллаґ (Wehlage G.), Т.Янг (Young T.), та багато ін.

Загальна спрямованість на вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду з метою використання передових ідей і позитивних здобутків у практиці національної системи освіти незалежної України зумовили вибір теми дисертаційного дослідження „Розвиток альтернативної середньої освіти у США (друга половина ХХ століття)”.

Хронологічні межі дослідження. Нижня межа дослідження пов'язана із прийнятим у 1954 р. рішенням Верховного суду про незаконність сегрегації шкіл, що стимулювало активний пошук альтернативних шляхів розвитку освіти США. У подальшому розширювалося поле діалогу про минуле і майбутнє альтернативної освіти, накопичувалися переконливі аргументи на користь вибору в освіті, які у кінці ХХ ст. сформували позитивні тенденції розвитку, що привело до визнання на законодавчому рівні політики створення альтернатив у системі середньої освіти (вперше у 1991р. був прийнятий закон про чартерні школи у Міннесоті).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження входила до тематичного плану науково-дослідних робіт кафедри педагогіки Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету „Гуманістичні засади інноваційної діяльності загальноосвітніх і вищих навчальних закладів” (протокол №3 від 28 жовтня 2003 р.). Автором був розроблений курс лекцій для студентів інституту про вплив альтернативних навчальних закладів на трансформацію загальної середньої освіти США, гуманізацію та демократизацію суспільства.

Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету (протокол №10 від 31 травня 2005 р.), узгоджена на засіданні бюро Ради з координації

наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 10 від 16 грудня 2006 р.).

Мета дослідження полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні тенденцій розвитку теорії і практики альтернативної середньої освіти США другої половини ХХ ст. та узагальненні кращих її зразків для розбудови вітчизняної освіти.

Досягнення мети передбачало розв'язання таких завдань:

1. Проаналізувати стан висвітлення проблеми розвитку американської альтернативної освіти другої половини ХХ ст. у вітчизняній та зарубіжній літературі.

2. Дослідити соціально-історичні передумови розвитку та чинники формування альтернативної освіти у США.

3. Вивчити наявні в американській педагогіці дефініції поняття „альтернативна освіта”, з'ясувати сутність цього поняття і сфери його застосування.

4. Здійснити цілісний аналіз еволюції альтернативної середньої освіти США другої половини ХХ століття та виявити тенденції розвитку теорії і практики альтернативної середньої освіти США зазначеного періоду.

5. Обґрунтувати можливості застосування позитивних здобутків альтернативної середньої освіти США у процесі реформування шкільної освіти України.

Об'єкт дослідження – система середньої освіти США другої половини ХХ століття.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови становлення та розвитку альтернативної середньої освіти США другої половини ХХ ст.

Для досягнення мети дисертаційного дослідження та розв'язання поставлених завдань були використані такі **методи дослідження**: проблемно-історичний аналіз наукових джерел, їх систематизація та класифікація, що забезпечили отримання фактологічного матеріалу для вивчення досліджуваної проблеми; порівняльно-історичний метод допоміг зіставляти соціально-педагогічні явища, події; хронологічний метод дозволив простежити динаміку розвитку альтернативної освіти у США; синтез і метод узагальнення дали змогу зробити певні висновки у результаті аналізу джерельної бази дослідження.

Джерельною базою дослідження слугували американські офіційні документи з питань освіти „Нація в небезпеці”, „Америка-2000: стратегія в освіті”, „Цілі-2000”, „Жодної дитини поза увагою”, законодавчі акти та постанови уряду, влади окремих штатів США та громадських комісій з питань освіти; статистичні огляди та дослідження; довідково-енциклопедичні та періодичні видання України і США; зарубіжна та вітчизняна психолого-

педагогічна література з проблем розвитку американської освіти; американські педагогічні періодичні видання „Education Week”, „Phi Delta Kappan”, „Education Leadership”, „NASSP Bulletin”, „The Education Digest”, „Educational Research Quarterly” та ін.; вітчизняні періодичні видання „Шлях освіти”, „Педагогіка і психологія”, „Рідна школа”, „Обдарована дитина” та ін. Цінним джерелом стали праці американських педагогів-дослідників (Р.Фіззел, Д.Натан, М.Рейвід, Р.Бар, У.Парет, Т.Янг та ін.), отримані з ресурсної бібліотеки асоціації лідерів освіти США завдяки глобальній мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

- проаналізовані тенденції розвитку альтернативної середньої освіти США другої половини ХХ століття, які полягають у посиленні демократизації та диверсифікації форм організації альтернативної освіти та її інтеграції у традиційну шкільну систему, розбудови американської середньої освіти на засадах плюралізму;

- з'ясовані соціально-історичні передумови та витоки формування американських освітніх альтернатив, якими стали традиційно-релігійний рух і гуманістично-прогресивні педагогічні здобутки;

- уведені в науковий обіг оригінальні американські джерела, які дозволили розширити відомості з досліджуваної проблеми;

уточнені:

- поняття „альтернативна освіта”, типологія альтернативної середньої освіти США другої половини ХХ століття;

дістали подальшого розвитку:

- наукові підходи до організації вітчизняної альтернативної освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання сформульованих положень для розширення альтернативних ініціатив органами управління освітою; упровадження напрацьованого позитивного досвіду в інноваційних школах України, у практиці вчителів-новаторів. Напрацьований дисертаційний матеріал оновить зміст навчальних програм з історії педагогіки, порівняльної педагогіки у вищих навчальних закладах, у системі післядипломної освіти педагогічних працівників, при розробці навчально-методичної літератури з педагогіки, проведенні наукових досліджень з цієї проблематики. Матеріали дисертаційного дослідження можуть використовуватися на спецкурсах, спецсемінарах, спрямованих на розширення знань про особливості освіти у педагогічній системі США, при написанні рефератів, курсових, дипломних робіт студентами.

Положення дисертаційної роботи використані у навчальному процесі Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 205 від

20.12.2007 р.), а також Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 630 від 20.11.2007 р.).

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення роботи були висвітлені у доповідях на *Міжнародних наукових конференціях*: „Соціально-педагогічні аспекти діяльності позашкільного закладу нового типу: досвід, перспективи” (Рівне, 12 січня 2005 р.), „Л.С.Виготський: культурно-історична концепція розвитку психіки” (Рівне, 31 січня-2 лютого 2007 р.), „Виховання громадянина-гуманіста: пошуки, проблеми, перспективи” (Рівне, 4 травня 2007 р.); *Всеукраїнській науково-практичній конференції „Підготовка вчителя до роботи з обдарованими дітьми в системі післядипломної освіти”* (Рівне, 22 листопада 2007 р.). Упродовж 2006-2007 навчального року були прочитані лекції у Рівненському обласному інституті післядипломної освіти для вчителів навчальних закладів нового типу. Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри загальної педагогіки Рівненського державного гуманітарного університету, кафедри управлінської діяльності Рівненського обласного інституту післядипломної освіти.

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображені в 7 одноосібних публікаціях, надрукованих у наукових фахових виданнях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (346 найменувань, з них – 204 іноземною мовою). Повний обсяг роботи – 212 сторінок, з них основного тексту – 180 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтована актуальність теми та хронологічні межі дослідження, визначені мета, завдання, об’єкт, предмет, методи дослідження, джерельна база дисертаційної роботи, розкрита наукова новизна і практичне значення результатів дослідження, наведені дані про публікації, структуру роботи.

У **першому розділі „Пошук альтернатив у системі освіти США”** системно проаналізовано зміст наукової літератури, що дало змогу встановити недостатню розробленість у вітчизняній педагогіці теми розвитку альтернативної середньої освіти у США. У дослідженні особливе значення мають положення про альтернативу як джерело розвитку наукового пізнання (К.Поппер); концепція педагогічної альтернативи (М.Певзнер, С.Расчотіна); концепція цілісного світового освітнього простору і його свосередність у різних країнах (А.Джуринський, З.Малькова, В.Пилиповський); загальна

теорія систем і синергетичні підходи (І.Пригожин, С.Шевельова та ін.). Щодо альтернативної освіти у США другої половини ХХ ст., то вона найчастіше розглядається у контексті досліджень світових реформаційних освітніх процесів (А.Сбруева, М.Шутова), побіжно згадується у роботах з проблем соціалізації американської молоді (О.Заболотна). Виявлено, що українські науковці не здійснювали цільового дослідження обраної нами теми.

Огляд та аналіз американських досліджень альтернативної освіти дав змогу встановити, що А.Глатхорн, Р.Морлі, Д.Смінк, та ін. здійснили огляд і аналіз ранніх досліджень альтернативної освіти. Формуванню головної альтернативної концепції про неможливість існування одного найкращого способу освіти для всіх присвятили свої роботи М.Фантіні, В.Сміт і Д.Берк, Р.Фізел та ін. Ідею вибору в освіті продовжили у своїх статтях та книгах Д.Наган, М.Рейвід, Т.Янг, С.Корн, Т.Грегори, Д.Келлі, Д.Келмайер, Р.Бар, Н.Парет. У вивчених нами працях американських авторів відображені деякі аспекти проблеми: філософські (Дж.Козол, Дж.Холт та ін.), історичні (Т.Янг, Д.Келлі, Р.Міллер та ін.), термінологічні (Р.Бар М.Рейвід та ін.). Особливо слід зазначити науковий внесок М.Рейвід, яка запропонувала загальну типологію альтернативної освіти. Дослідження виявило, що значна частина американських дослідників були безпосередніми учасниками діяльності альтернативних практик, очолювали організації, що пропагують розвиток альтернативної освіти. Аналіз джерел засвідчив пошуково-пропедевтичну спрямованість більшості праць американських дослідників щодо альтернативної середньої освіти другої половини ХХ ст., довів, що розвиток альтернативної освіти є складним процесом, вивчення та реалізація якого потребує системності.

У роботі досліджено, що історія розвитку альтернативного освітнього руху в США завдячує особливим політичним, соціально-економічним, культурним факторам, які сприяли диверсифікації американської освіти. Ще до впровадження масової загальної школи у колоніальній Америці існували різні можливості навчання (домашня освіта, приватні школи, парафіяльні школи), проте вони були доступні лише заможним громадянам. Спроби держави запровадити уніфіковану систему освіти у ХІХ ст. викликали незадоволення тих верств населення, чії релігійні, соціальні, політичні вподобання базувалися на більш оптимістичних поглядах на природу людського буття, на принцип рівності, на прагненні дотримання моральних догм, на трансмісії певної культурної та релігійної традиції.

Визначено, що протиріччя між прагненням до єдиної системи цінностей, пов'язаних з демократичним політичним суспільством та стабільним конституційним устроєм; плюралістичні цінності на основі релігійної, расової, етнічної, гендерної чи мовної належності, економічного

становища, негативного досвіду утиску прав чи інших важливих факторів, що диференціюють та визначають різні верстви та групи американського суспільства; прагнення до модернізації та глобалізації, які продовжують викликати глибокі цивілізаційні суспільні зміни, створювали передумови розвитку альтернативної освіти США.

З'ясовано, що головними джерелами формування освітніх альтернатив були: традиційно-релігійний рух, гуманістично-прогресивні ідеї, втілені передовими педагогами, соціальними реформаторами в експериментальних і авторських школах. Дослідження засвідчило, що у США поряд із домінуючими бюрократичними, авторитарними публічними школами виникали і розвивалися альтернативні можливості навчання. До них належали: альтернативні школи, що виникли завдяки ліберальній гуманістично-прогресивній філософії; альтернативні школи, що базувалися на консервативних релігійних і культурних традиціях; школи, які не могли чітко співвідноситися з ліберальними чи консервативними течіями, оскільки застосовують елементи обох у своїй діяльності.

Виявлено, що альтернативна освіта у США стверджується на хвилі масових невдоволень традиційною школою і боротьби за громадянські права у 1950-1960 рр., коли соціальні запити щодо освіти значно розширилися. Уже на рівні державного управління стали вагатися у здатності традиційної школи надавати навчальні послуги вихідцям з усіх соціально-економічних прошарків населення, різноманітних культурно-етнічних груп, дітям різного фізичного та психічного розвитку. Спостерігається циклічне повернення впливу реформаторських ідей прогресивної педагогіки, з'являється література, що викривала проблеми нерівності, расизму. Дослідження засвідчило, що становлення і розвиток альтернативної освіти у США другої половини ХХ ст. був досить насиченим і динамічним, оскільки в опозицію до існуючої системи середньої освіти з'являється безліч різноманітних альтернативних навчальних пропозицій: одні – із прогресивними ідеями індивідуалізованого навчання, інші – для надання якісної освіти невстигаючим у традиційній школі учням. Більшість ранніх альтернатив поза мережею публічних шкіл проіснували нетривалий період через слабе теоретичне обґрунтування своєї діяльності. Проте цей час експериментування став основою для подальшого розвитку альтернативного руху вже не тільки у сфері приватної освіти, як це було раніше, але і в традиційній шкільній системі, що зумовило розвиток альтернатив у двох напрямках: спочатку поза форматом публічної школи, а потім в її межах. Варіативність альтернатив була спробою встановити і розвивати істинно демократичну освіту: вільні, відкриті, модифіковані, спрямовані на дослідницькі, революційні, терапевтичні, академічні цілі – всі вони

пропонували інші освітні можливості. Варіативність альтернатив із самого початку їх запровадження характеризували дві стійкі особливості: обслуговування прошарків населення, яке не змогло оптимально охопити традиційна програма, та різні ступені відхилення від стандартної організації шкіл, програм, навчального середовища.

Дослідження засвідчило, що у процесі становлення і розвитку альтернативних шкіл змінюються їх цілі: від прагнення змінити традиційну публічну освіту, зруйнувати її політичну та інституційну скованість, запропонувати спектр нетрадиційних навчальних можливостей до прагнення її підтримати, запроваджуючи програми компенсаторного навчання для повернення до шкільної партії молоді групи ризику. Завдяки допомозі державних фондів розпочалася хвиля створення альтернативних шкіл для забезпечення якісною освітою меншин та невстигаючих у традиційному навчальному середовищі учнів. Альтернативна освіта утверджується у середовищі традиційної школи, розвитку набуває педагогіка попередження неуспішності. Паралельно активізується федеральна освітня політика, спрямована на зростання соціальної справедливості в освіті. Розвиваються програми освітнього вибору, що приводять до створення систем альтернативної середньої освіти: школи-магніти, чартерні школи, ваучерні програми, домашнє навчання.

У другому розділі „Варіативність визначення альтернативної освіти США” дослідження засвідчило, що, незважаючи на постійний інтерес до нетрадиційних навчальних пропозицій у США, широке застосування поняття „альтернативна” освіта з’явилося в другій половині ХХ ст., коли вона стала предметом докладного вивчення як стратегія освітньої сфери.

У роботі простежується широкий спектр вживання та узгодженість використання терміну „альтернативна” освіта в законодавчих програмних документах, педагогічній та науковій літературі США: від широкого філософського (у різноманітних пропозиціях вибору) – до вузького, часто з негативним підтекстом (у номінальних назвах альтернативних шкіл, програм, навчальних центрів для учнів груп соціального ризику). У дослідженні було виявлено, що визначення альтернативної середньої освіти США може включати як школу, так і навчальну програму або особливу навчальну стратегію.

З’ясовано, що у США не існує статичної загальної дефініції щодо альтернативної освіти, що склалося через особливості її історичного розвитку, які призвели до відсутності чіткого розмежування між альтернативною освітою та альтернативними школами для груп соціального ризику. Дослідженням виявлена тенденція збільшення кількості штатів, що затвердили офіційні дефініції альтернативної освіти. Всі вони визначають її

через наступні показники: місце розміщення; тип пропонованого навчального плану; методика викладання; очікувані результати.

Альтернативна середня освіта США як варіативні освітні знахідки важко піддаються зведенню до єдиної універсальної схеми, історичний аналіз її становлення вказує на те, що їй властива висока ступінь педагогічної самодіяльності, яка поєднана з мобільністю застосування змісту програм, варіативністю форм і методів взаємодії вчителів та учнів. Альтернативні моделі є відображенням об'єктивних потреб суспільного розвитку і суб'єктивних способів їх реалізації. Аналіз літератури з досліджуваної проблеми дає підстави стверджувати, що сталих моделей альтернативного навчання не існує, їх варіативність можна розглядати в різних аспектах: у сфері менеджменту, в організації структури школи, у процесуальних характеристиках діяльності, а також у цільових установках, можливість домінування певних напрямків у своїй діяльності.

Основою для існуючих класифікацій моделей альтернативної середньої освіти США другої половини ХХ ст. щодо їх змісту, структури, потреб складає: розмаїття учнівського контингенту та їх навчальних запитів, нестале місце навчальної діяльності, варіативна адміністративна політика, релігійні та культурні особливості певних громад, використання сучасних технологій. Базовими моделями для створення програм альтернативних шкіл є транзитні (тимчасового перебування), дисциплінарно-виправні, академічні, терапевтичні, реабілітаційні, навчальної допомоги, професійного спрямування, продовження навчання, запобігання відсіву зі школи, партнерства школи і громади. Виявлено, що альтернативні пропозиції стосовно методики навчання мають місце на всіх навчальних рівнях середньої освіти США, та найбільше – у молодшій школі, коли методика викладання та засвоєння особливо важлива. У середній та старшій ланках найбільш представлені альтернативи змісту навчальних програм, пропозиції вибору професійного спрямування.

З'ясовано, що більшість моделей альтернативного навчання в США другої половини ХХ ст. спрямовані на інтереси та потреби певного контингенту учнів: школи для неповнолітніх мам, програми запобігання відсіву з традиційної школи, альтернативні школи для ув'язнених, виключених із традиційних закладів учнів, школи для талановитої молоді. У США виокремлюють типи альтернативних шкіл стосовно їх соціальної функції, мети, яку вони поставили перед собою: змінити дитину, змінити школу чи цілу освітню систему.

Найбільш перспективними називають моделі, що створюють експериментальне навчальне середовище; моделі, організовані шкільними

округами спільно з громадськими організаціями; а також моделі чартерних, контрактних або незалежних шкіл.

У третьому розділі „Практична діяльність альтернативних шкіл США” визначений внесок альтернативної освіти у шкільну систему США, її потенціал і перспективи; докладно описані критерії оцінювання та ефективності альтернативної освіти; здійснений порівняльно-педагогічний аналіз розвитку альтернативної освіти у США й Україні.

На підставі результатів дослідження було зроблено висновки про надзвичайний потенціал і внесок альтернативної освіти в американську шкільну систему, який полягає в тому, що альтернативна середня освіта США зруйнувала традиційне бачення єдиної для всіх моделі школи та стилю викладання, запропонувавши засоби вільного вибору, заповнюючи нішу потреб диверсифікованого американського суспільства, вирішуючи соціальні проблеми мультикультурного населення. Концепція альтернативної освіти визначає ефективний метод реструктуризації американської освіти, резервуючи інноваційні процеси, розповсюджуючи нововведення, які допомагають перевести систему освіти в режим розвитку, при цьому оминаючи гостру боротьбу різних бачень реформування освіти та об'єднуючи вчителів, батьків, учнів, які підтримують новизну змін. Альтернативна освіта значно вплинула на формування системи співуправління з орієнтацією на єдиний колектив педагогів, учнів, батьків, використання гнучких навчальних технологій в освіті.

З'ясовано, що питання результативності альтернативної середньої освіти другої половини ХХ ст. є еволюційно складним: спочатку існували негативні настрої щодо аналізу своєї діяльності, не велася відповідна документація, акцентувалися організаційні та процедурні аспекти, був відсутній методологічний контроль оцінки успішності учнів і системний підхід до складових якості, прихильникам і учасникам альтернативного сектора американської освіти була властива упередженість в оцінюванні своєї роботи.

Дослідження виявляє, що критерії ефективності альтернативної середньої освіти США нечітко визначені, вони значно ширші та гнучкіші, ніж у традиційній шкільній системі, і не можуть бути універсальними для варіативної альтернативної освіти. Оцінювання альтернативних програм потребує холістичного підходу, який охоплює соціальні, навчальні, психологічні, професійно спрямовані потреби учнів.

Дослідження підтверджує, що, незалежно від типу альтернативної освіти США і відповідних їм показників якості, спільними ключовими показниками ефективності є встановлення продуктивного клімату співпраці в автономному невеликому навчальному середовищі; вдосконалення

організаційної структури, гнучкість та інноваційність навчальних стратегій і методик; активізація ролі вчителів і батьків у діяльності школи, тісна співпраця з громадськістю, соціальними та медичними службами.

Проведене дослідження дозволило виявити, що прагнення до всебічного духовного та матеріального розквіту України, до гармонізації суспільних відносин і рівних прав представників усіх національностей, забезпечення рівного доступу до якісної освіти кожної дитини нашої країни вимагає особливої уваги до можливостей розвитку альтернативної освіти.

Українська освіта має власні тенденції розвитку альтернативної освіти. Ініціатива відродження гімназій, ліцеїв, колегіумів знизу закріплена на законодавчому рівні зверху, як альтернативних закладів для здібної та обдарованої учнівської молоді. Право обмеженого вибору спеціалізованих шкіл спонукало до поетапного запровадження профільного навчання. Погіршення демографічної ситуації в країні призвело до появи шкіл-родин. Подекуди лише існують школи, у яких, поряд із традиційною освітою, діти мають можливість отримати додаткову альтернативну освітню програму. Традиційно забезпечені без права вибору спеціальними закладами (інтернатами) діти з обмеженими фізичними і розумовими можливостями. Лише на початковій стадії знаходиться розвиток інклюзивної освіти.

Слід зазначити, що Україна володіє власними унікальними здобутками у царині альтернативної освіти (А.Макаренко, В.Сухомлинський, І.Осадчий, М.Гузик, О.Захаренко та ін.). Позитивним явищем для реалізації права вибору в українській системі освіти вважаємо наявність шкіл, які створені за ідеями відомих зарубіжних педагогів (вальфдорфська школа, монтессорі-школи та ін.).

Однак, залишаються поза можливістю альтернативного вибору діти масових загальноосвітніх шкіл, особливо сільської місцевості, відсутні програми різних рівнів складності. Не підтримується державою створення шкіл окремими спільнотами, у тому числі й релігійними, якщо ці школи не відповідають державним стандартам (кількість дітей у класі, альтернативні програми, навчальні плани інше).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення та нове розв'язання наукового завдання, яке виявляється в обґрунтуванні тенденцій розвитку альтернативної середньої освіти США другої половини ХХ ст., особливостей застосування у США дефініції „альтернативна освіта”, шляхів визначення ефективності альтернативної середньої освіти, її історичної ролі для оновлення педагогічної діяльності демократичних систем.

Реалізовані мета й завдання дослідження дають можливість зробити наступні висновки:

1. На основі системного аналізу наукової літератури виявлена недостатня розробка теми у вітчизняній педагогіці. Альтернативну середню освіту США побіжно згадують у контексті досліджень світових реформаційних процесів (А.Сбруєва) і проблем соціалізації учнівської молоді (О.Заболотна). Цільового дослідження альтернативної освіти США українськими науковцями не було здійснено. У вивчених нами працях американських авторів відображено деякі аспекти проблеми: філософські (Дж.Козол, Дж.Холт та ін.), історичні (Т.Янг, Д.Келлі, Р.Міллер та ін.), термінологічні (Р.Бар М.Рейвід та ін.). М.Рейвід запропонувала загальну типологію альтернативної освіти. Аналіз джерел засвідчив пошуково-пропедевтичну спрямованість більшості праць американських дослідників щодо альтернативної середньої освіти другої половини ХХ ст., довів, що розвиток альтернативної освіти є складним процесом, вивчення та реалізація якого потребує системності.

2. Досліджено, що передумови формування альтернативної освіти у США склалися під впливом історичних (США – країна іммігрантів), політичних (освітня політика владних партій), культурних (національне розмаїття), релігійних (поліконфесійність) чинників, які сприяли диверсифікації американського освітнього простору. Альтернативна освіта стала ретранслятором усіх можливих цінностей і моральних орієнтирів секуляризованого американського суспільства, своєрідним компенсатором до потреб розмаїтого населення. Основними чинниками формування освітніх альтернатив у США став розвиток освітніх закладів традиційно-релігійного спрямування, які прагнули зберегти моральні цінності та релігійні традиції у протигагу масовій школі, гуманістично-прогресивні ідеї (насамперед педагогічна парадигма Дж.Дьюї) та інноваційні починання передових педагогів і мислителів (Дж.Ніф, Б.Олкот, Ф.Паркер, Е.Паркхерст, У.Кілпатрік та ін.), реалізованих в окремих експериментальних або авторських школах, що дозволило всій національній системі середньої освіти розвиватися на принципах плюралізму та варіативності.

3. Відсутність консенсусу у питанні дефініції є наслідком суттєвих відмінностей, що існують у США при визначенні критеріїв альтернативності. Тлумачення „альтернативної” освіти у США є широким, варіативним, нечітко сформульованим, мінливим на кожному етапі розвитку освіти (звуження поняття у 1980-1990 рр.). Враховуючи зміст наведених дефініцій та різноманітність форм, які альтернативна освіта може приймати у відповідь на запити громадян у демократичному суспільстві, нами було узагальнене визначення альтернативної середньої освіти США як такої, що надає

можливість здобути чи поповнити загальну середню освіту у школах, навчальних програмах, за допомогою освітніх стратегій, які включають такі виміри, за якими альтернативні освітні пропозиції у США вивчаються і диференціюються (контингент учнів, місце навчальної діяльності, зміст і ціль навчання, організація та фінансування). Альтернативна середня освіта – освіта, яка надає розширену або адаптовану щодо потреб споживача загальну середню освіту. Розмаїття молоді та її навчальних запитів, нестале місце діяльності, варіативна адміністративна політика альтернативної середньої освіти, релігійні та культурні відмінності громад, використання сучасних технологій ускладнюють чітку типологію. Більшість моделей альтернативної середньої освіти США другої половини ХХ ст. були спрямовані на інтереси та потреби певного контингенту учнів (професійного спрямування, для обдарованих, для маргіналізованої молоді тощо), на застосування певної методики (Монтессорі, „відкриті” школи, „прогресивні”, Вальфдорські, Пайдея та ін.), на особливу організаційну політику чи адміністративне управління (школи в школі, кластер альтернативи, чартерні школи та ін.) Серед різноманітних типів альтернативних навчальних пропозицій найефективнішими є школи, які пропонують батькам, учителям, дітям засоби освітнього вибору.

4. У дисертації виявлено, що у 1960-70 рр. ХХ століття завдяки глибокій кризі в суспільстві та у системі традиційної освіти, а також у результаті взаємодії довготривалих демократичних тенденцій, альтернативна середня освіта США набула поширення в загальноосвітньому просторі. Цей період привів до розвитку альтернативної середньої освіти за двома напрямками: виникають школи соціальної адаптації для етнічних меншин і „вільні” школи індивідуалізованого навчання. Слабка організаційна політика та недостатня теоретична база не сприяли закріпленню незалежних позицій альтернативного крила шкільної освіти, однак час його інтенсивного розвитку значно вплинув на освітню політику та на появу альтернативних педагогічних практик уже в середовищі публічної освіти США. Залежність від політичних настроїв змусила звузити концепцію альтернативної освіти від цілісної розвивальної до компенсаторної, для молоді групи ризику, що створювало проблему негативного іміджу та подальшу полемічність у питанні дефініцій. Пошук ідеальної системи освіти привів до спільної філософії вибору в освіті. У США впродовж другої половини ХХ ст. відбулася еволюція альтернативної освіти від започаткованих „знизу” окремих альтернативних шкіл до визнаних на федеральному рівні систем альтернативної середньої освіти.

Позитивними тенденціями у розвитку альтернативної середньої освіти США досліджуваного періоду стали:

- посилення її соціальної місії через розширення кола та зростання рівня організованості зацікавлених сторін, які беруть участь у процесах розробки та втіленні альтернативної освіти. Процес її формування стає більш публічним і демократичним, спрямованим на забезпечення соціальної справедливості в освіті;

- зростання інтересу освітніх політиків та суспільства в цілому до педагогічних досліджень альтернативної освіти, що сприяло її визнанню на законодавчому рівні;

- зростання впливу альтернативної освіти на трансформацію традиційної школи, впроваджуючи нові можливості вибору. Це дало поштовх для реструктуризації американської освіти, переведення системи освіти в режим розвитку.

5. Урахування результатів досвіду американської альтернативної середньої освіти та власних ресурсів альтернативної освіти дає підстави запропонувати органам управління освітою:

- розвивати філософську основу та місію альтернативного навчання у системі освіти України;

- надавати кошти та запроваджувати гранти для розвитку альтернативних шкіл, центрів альтернативного навчання;

- започаткувати рух малих альтернативних шкіл;

- розвивати унікальні нестандартні програми у межах традиційної школи;

- віднайти можливість виходити за межі традиційно усталеного процесу шкільного навчання (класно-урочна система, чітко фіксований час уроку, що регламентує держава);

- розвивати інклюзивну освіту;

- створити умови для альтернативного навчання дітей з асоціальною поведінкою;

- надавати регіонам право вибору власної освітньої стратегії відповідно до регіональних соціально-економічних особливостей;

- створювати нові навчальні заклади (освітні округи) багатофункціонального призначення, які б стали навчально-педагогічними та дозвіллевими центрами;

- забезпечити право вибору навчального закладу, програми, рівня складності, профілю відповідно до природних можливостей дитини.

Серед головних умов запровадження вибору в освіті – забезпечення кваліфікованими кадрами для реалізації гуманістичних цінностей, розробка нових критеріїв оцінювання діяльності школи, впровадження можливостей вільного повернення учнів у традиційне навчальне середовище, якщо вибране ними альтернативне не виправдало очікувань.

Доречно надавати право реформаторської ініціативи не лише державним інституціям, а й різноманітним громадським організаціям, індивідуальним суб'єктам, неосвітнім закладам, що розвиватиме освітню інфраструктуру відповідно до запитів та інтересів територіальних громад, соціальних груп населення.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Перспективи науково-дослідницької роботи вбачаємо у глибшому аналізі науково-теоретичних основ, структуруванні моделі, дослідженні розвитку, подальшій систематизації і класифікації альтернативної освіти у розвинутих країнах світу; професійній готовності вчителя до реалізації альтернативної освітньої діяльності.

Основні положення дисертаційного дослідження викладені у таких одноосібних публікаціях:

1. Ветрова І.М. Теоретичні пошуки альтернатив освіти. Нетрадиційні школи США // Нова педагогічна думка. – 2003. – № 1 – 2. – С. 5–6.
2. Ветрова І.М. Альтернативні підходи в освітньому просторі // Нова педагогічна думка. – 2003. – № 4. – С. 3–5.
3. Ветрова І.М. Альтернативність у структурі освіти США // Шлях освіти. – 2004. – № 4. – С. 18–22.
4. Ветрова І.М. Джерела формування альтернативної освіти в США // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 1. – С. 54–58.
5. Ветрова І.М. Становлення освітніх альтернатив у середній школі США // Шлях освіти. – 2006. – № 2. – С. 28–30.
6. Ветрова І.М. Ефективність альтернативної освіти в США // ПостМетодика. – 2006. – № 4. – С. 41–46.
7. Ветрова І.М. Альтернативна освіта як засіб гуманізації школи // Нова педагогічна думка. – 2007. – № 4. – С. 11–12.

АНОТАЦІЇ

Ветрова І.М. Розвиток альтернативної середньої освіти у США (друга половина ХХ століття). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2008.

Дисертація присвячена історії розвитку альтернативної середньої освіти США. Визначено, що джерелами формування ранніх освітніх альтернатив у США стали: традиційно-релігійний рух, гуманістично-

прогресивні ідеї та інноваційні починання передових педагогів. З'ясовано, що у другій половині ХХ ст. альтернативна освіта США інтенсивно розвивається, суттєво розширює вплив на традиційну публічну школу і отримує визнання на державному рівні. Розглянутий широкий спектр тлумачення альтернативної освіти у США, характеристики, які сприяють варіативності моделей і різноманітності типів, узагальнені критерії визначення її ефективності. Охарактеризоване історичне значення альтернативної освіти у впровадженні права вибору в освіті США. Запропоновані рекомендації щодо використання позитивного досвіду альтернативної середньої освіти США для освіти України.

Ключові слова: альтернативна освіта США, школи вибору, демократизація освіти, нетрадиційна освіта.

Ветрова И.Н. Развитие альтернативного среднего образования в США (вторая половина XX века). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2008.

Исследование посвящено анализу основных тенденций развития альтернативного среднего образования в США второй половины ХХ в.

В результате определено, что исторические, политические, культурные и религиозные факторы способствовали диверсификации американского образования с момента его формирования. Отмечается, что альтернативное образование служило ретранслятором различных ценностей, моральных ориентиров секуляризованного американского общества. Оно развивалось параллельно установленным в США публичным школам XIX в. как оппозиция доминирующей авторитарной педагогике. Главными источниками формирования образовательных альтернатив были традиционно-религиозное движение, гуманистические прогрессивные идеи, инновационная педагогическая деятельность, реализованная в отдельных авторских или экспериментальных школах. Установлено, что только во второй половине ХХ в. из-за кризисных явлений в обществе и системе традиционного образования масштабы распространения альтернативных школ резко увеличились и вызвали большой интерес на государственном уровне. Этот период существенно расширил поле деятельности альтернатив: вне системы массовой школы открывались школы социальной адаптации для представителей меньшин и „свободные” школы, в которых доминировал индивидуальный подход к каждому ребенку. Слабая организационная политика, недостаточная теоретическая база не способствовала закреплению

независимых позиций альтернативного образования, но период его интенсивного развития повлиял на появление альтернатив уже в формате традиционной школы. Исследование показало, что во второй половине XX в. постепенно меняются цели альтернативного образования: от стремления разрушить рамки общей средней школы, предлагая спектр нетрадиционных учебных возможностей, к стремлению ее поддержать, внедряя программы компенсаторного обучения для детей группы риска. Результаты диссертационного исследования отражают развитие альтернативного образования США начиная от инициированных „снизу” школ к признанным на государственном уровне программам, школам, системам альтернативного обучения.

Исследование показало терминологические трудности определения и несогласованность использования понятия „альтернативное образование” в США: от широкого философского (как возможности выбора) к узкому (школы, программы, центры для молодежи групп социального риска). Устойчивых моделей альтернативного образования не существует, их вариативность рассматривают в различных аспектах: менеджмента, структуры, процессуальных характеристиках деятельности, целевых установках. Отмечается, что не могут быть универсальными критерии эффективности альтернативного образования, и они значительно шире, чем в традиционной школьной системе. Независимо от типа альтернативного образования, основными ключевыми показателями успешной деятельности является создание атмосферы сотрудничества в небольшой учебной среде, усовершенствованная организационная структура и гибкая учебно-методическая стратегия, активизация роли родителей, общественных организаций в работе нетрадиционных программ и школ. Обозначено историческое значение альтернативного образования как авангардного сектора среднего образования США, который прошел достаточно длительный путь в своем развитии для легализации, помогая эффективной реструктуризации американского образования, внедряя право выбора. Предложены рекомендации органам управления образования Украины для внедрения положительного опыта американского альтернативного образования.

Ключевые слова: альтернативное образование в США, школы выбора, демократизация образования, нетрадиционное образование.

Vyetrova I.M. Development of alternative secondary education in the USA (the latter half of the 20th century). – Manuscript.

The thesis for the Candidate Degree in Pedagogics. Speciality 13.00.01. – General Pedagogics and History of Pedagogics. – Myhailo Dragomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2008.

The thesis focuses on the history of alternative education in the USA. It has been determined that the religious-traditionalist movement, the humanistic-progressive tradition and the innovations of leading educators were very potent forces in development in early alternative education. It was considered that actual growth of alternative schools during the latter half of the 20th century inspired a movement of reform within the public education system and gained the legislative recognition. The difference in definition and application of the term „alternative education” across the USA was revealed. The characteristics of alternative programs determining variety of their models and types were described. The measures of effectiveness were summarized. The historical role of alternative education in providing education choice in the USA was observed. The recommendations of positive alternative education experience for introduction in Ukraine were determined.

Key words: alternative education in the USA, school of choice, democratization in education, nontraditional education.

Підписано до друку 04.03.2008 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times.

Наклад 100 прим. Зам. № 116

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.

(044) 239-30-26

